

instrumenti u obredno-mitološkom kompleksu, V. Kult umrlih, VI. Kult plodnosti i VII. Mit i pjesma u obredima inicijacije.

U radu je upotrijebljen materijal koji je autor sam prikupio u Novoj Gvineji. Neposredno upoznavanje sa »živim« folklorom i životom Papuanaca omogućilo mu je da se na licu mjesta uvjeri u to kako se u praksi pojavljuje karakteristični sinkretizam i složene funkcionalne veze u folkloru prvobitne zajednice.

Druženje s pjevačima npr. omogućilo je B. N. Putilovu da »osjeti atmosferu života pjesama«, da čuje i vidi kako se one izvode, da vidi kako se prema njima sami Papuanaci odnose, ali omogućilo mu je, što je također veoma bitno, da na te »prvobitne« pjesme upozori kao na svojevrsan fenomen kulture.

Pjesma je uvijek uključena u neki čvrsti tradicijski, nepjesnički sustav i čini s njim jedinstvenu cjelinu. Izvan toga sustava ona ne može ni postojati ni proizaći.

Stanovništvo Nove Gvineje nije imalo pjesama koje bi postojale samostalno (izvan obreda i običaja), oni nikada nisu pjevali »tek tako«. Svaka je pjesma uvijek bila za nešto predodređena, uz nešto povezana, s nečim strukturno i funkcionalno vezana. Valja naglasiti i to, kaže autor, da se pjesma nikad jednostavno ne pjeva, već se predstavlja, ona je uvijek element teatarske igre (običajne, obredne, i dr.). Pravila i karakter izvođenja uvijek su u cjelini određeni pripadnošću pjesama i njihovom funkcionalnošću.

Nadalje, mnogobrojni primjeri pokazuju npr. da se novogvinejska usmena proza može promatrati kao svojevrsan izvornik prvobitnog razvoja niza žanrova, sižea, tema, motiva i oblika koji u povijesnoj perspektivi čine osnovni fond klasične usmene proze. Mitovi, predaje, »bajke«, zapisane u Novoj Gvineji, upozorava Putilov, sadrže mnoštvo raznolikih i veoma bliskih tipoloških paralela sa svjetskim usmenoknjiževnim vrstama.

U ovoj je knjizi, kao što je već rečeno, pažnja usmjerena na tradicijsku duhovnu kulturu Nove Gvineje, koja je donedavno bila karakterističan primjer prvobitne zajednice, gdje su vladali primitivni oblici domaćinstava i gdje su postojali oblici pretklasne društvene organizacije, dakle rodovsko uređenje. B. N. Putilov, kao vrstan i iskusan folklorist, svojim monografskim istraživanjem ne ostaje samo na konstatacijama, već otvara mnoge probleme i daje teoretska uopćavanja.

Mit i ritual, mit i pjesma, pjesma i ritual, glazba i ritual itd. postoje, funkcioniraju, dobivaju svoje značenje samo u uzajamnom zajedništvu. Ta povezanost i uzajamna prožetost veoma su bitni i mogući su jedino u ranim stadijima ljudskoga razvoja, a Putilov pokazuje kako se specifične relacije odražavaju u općem kontekstu rada, života, magije, u oblicima spoznaje i umjetnosti. Neponovljiva otkrića i stvaralaštvo prvobitne kulture, zaključuje Putilov, pokazuju se kao bitna osnova i izvor kulturnoga razvoja čovječanstva sve do našeg vremena.

Tanja Perić-Polonijo

Ivan Slamnig, Hrvatska versifikacija.
Narav, povijest, veze, Liber, Zagreb
1981, 156 str.

U povijesti hrvatskoga stiha Ivan Slamnig pokazuje da je od početaka hrvatske književnosti naša versifikacija doživljavala mijene, te stoga nastoji da što cjelovitije prikaže njezin razvoj. Autor smatra da hrvatski stih postoji odvajkada i da se o njemu može govoriti od kada se može govoriti i o hrvatskom jeziku.

Ivan Slamnig se ne upušta u nagađanja kako je hrvatski ili slavenski stih izgledao prije prvih zapisa jer, naravno, takva razmatranja ne mogu dovesti do relevantnih rezultata. Ograničio se stoga na prve zapise u kojima traži stihotvorstvo. Čini mu se vjerojatnim da je

već Bašćanska ploča, jedan od najstarijih dokumenata hrvatskoga naroda, nastao negdje oko 1100. godine, zvukovno organiziran na takav način da se može smatrati nizom stihova te da podsjeća na stih bugarštice.

U knjizi autor govori s komparativnog aspekta i pokazuje kako je stihotvorna situacija u jednom stoljeću povezana s onom u prethodnom, kako ona iz nje izrasta.

U komparativnom proučavanju versifikacije nameće se pitanje da li je u stvaranju metrike neke jezične zajednice važniji zajednički život ili zajedničko porijeklo. Slamnig upućuje na zaključak da će biti važniji zajednički život raznih naroda nego zajedničko porijeklo neke grupe naroda.

Principi po kojima su se naši stari stihovi slagali različiti su od onih koji vrijede danas u umjetnoj poeziji, a slični su onima po kojima su složene narodne pjesme. Suvremeni je stih akcenatski, kaže autor, ili tendira tome, a stari i narodni članakoviti su i silabični. Ovdje valja naglasiti da u Slamnigovu nastojanju da što cjelovitije prikaže razvoj hrvatske versifikacije usmeni stih zauzima istaknuto mjesto. Autor upozorava da se i taj stih kroz stoljeća također mijenjao, doživljavao je promjene i u gradnji stiha i u repertoaru: neki se stihovi gube potpuno, ili im se znatno smanjuje popularnost, dok drugi »bujaju i prevladavaju« (str. 9). Kao što se može pratiti po zapisima, »postoji stanoviti paralelizam razvoja umjetnog i usmenog stiha, tek što je usmeni, narodni stih konzervativniji, tromiji u mijenjanju, baš kao što je to i s narodnom nošnjom ili s vojničkim odorama« (str. 34).

U posebnoj poglavlju *Usmeni stih prema romanskome* Ivan Slamnig govori s već spomenutog komparativnog aspekta i ukazuje na srodnosti i različitosti naše narodne versifikacije u odnosu na romanšku. Povezanost Balkana s južnom Francuskom preko sjeverne Italije stvar je, kaže Slamnig, koja se u

nauci više ili manje smatra činjenicom. »Među umjetnicima koji su služili na dvorovima naše vlastele bilo je ljudi iz Italije, Francuske, a također i naših domaćih. Do kontakata je dolazilo i za vrijeme križarskih vojni. (...) Stazom između južne Francuske i naših zemalja išlo se na obje strane« (str. 59).

U proučavanju metričkih utjecaja, zaključuje Slamnig, koristilo bi nam da znamo i srodnosti u sadržaju i motivima, te da uočimo »podudaranje repertoara hrvatskih i srpskih pučkih stihova sa francuskima« (str. 70).

U knjizi je zanimljivo autorovo mišljenje da stari hrvatski stih nije akcenatski stih. On smatra da mnogi brkaju jezično ustrojstvo stiha i način izvođenja. Mi, naravno, ne znamo točno kako su se stihovi naših starih pjesnika izvodili; zacijelo su se najčešće pjevali. »Isti narodni stihovi, na primjer, i na samom štokavskom području izgovaraju se i s novom i sa starom akcentuacijom, pa nam troheji postaju jambi i obratno. Kod starih stihova čak koji put i ne znamo da li se pjesnik služio novom ili starom akcentuacijom, a stihovi ostaju stihovi. Posebno je pitanje kako ćemo ih recitirati na zagrebačkim pozoričkim daskama danas« (str. 39).

Za naš narodni stih karakteristični su članci, ali, kao što smo već naveli, i činjenica da su se svi stihovi pjevali.

»Melodija i pjesma (tj. riječi) postoje samostalno, ali imaju jedno svojstvo po kojem se slažu. Kao što se na riječi može primijeniti melodija, tako se i na melodiju mogu primijeniti riječi. Postoji dakle jezična norma govornog stiha na koju se primijeni ritamski okvir melodije (...). S druge strane, ritamski okvir melodije može odrediti jezičnu normu stiha. Prema tome, neka melodija, prelazeći na područje drugih jezika, nosi svoj ritamski okvir i podređuje ili adaptira sebi novi jezični materijal« (str. 58—59).

Na kraju ovog kratkog prikaza želimo reći da smo nešto više isti-

cali usmeni stih jer nam to upravo priroda ove publikacije omogućuje. Međutim, kao što je već upozoreno, knjiga *Hrvatska versifikacija* prati hrvatski stih u svome, povijesnome slijedu i daje cjelovit prikaz njegova razvoja. To je sustavno i teoretski promišljeno djelo koje iznosi vrijedna iskustva pjesnika, prevodioca i znanstvenog radnika Ivana Slamniga.

Tanja Perić-Polonijo

Leopold Kretzenbacher, Schutz- und Bittgebärden der Gottesmutter, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch historische Klasse, Sitzungsberichte, Jahrgang 1981, Heft 3, München 1981, 112 str. + 14 tabli.

Kako sam naslov, a pogotovo podnaslov kaže, radi se o preduvjetima, pojavi i trajanju srednjovjekovnih ikonografskih prikaza Bogorodičine zaštite i zagovora te o njihovoj prisutnosti u vrhunskoj umjetnosti, legendama i pučkom vjerovanju.

Poznati minhenski povjesničar tradicijske kulture, porijeklom iz Štajerske, koji se posebno bavi ikonografijom, s izvanrednom akribijom i bogato dokumentirano analizira jedan u srednjem vijeku posebno raširen ikonografski motiv, prikaz zaštite i zagovora ljudi koje pred gnjevom Boga suca vrše Krist i posebno Bogorodica. Povijesni preduvjet učestalosti tog motiva jest kolektivno traženje sigurnosti i zaštite u veoma nesigurnim vremenima kasnog srednjeg vijeka, kada Evropu razdiru unutrašnji politički nemiri, društvena i gospodarska nesigurnost, prijeti joj Turska opasnost, a tome se često pridružuju elementarne nepogode i pomorne epidemije.

U prvom poglavlju (str. 7—13), koje nosi naslov *Ovozemaljske nevolje, izvanzemaljski strah i likovni prikazi nade za srednjovjekovnog čovjeka*, autor govori o značenju slika i nadanjima koja su bespo-

moćni ljudi srednjeg vijeka polagali u slike. U duhovnim i društvenim nemirima 13. stoljeća, u doba borbi između cara i pape, križarskih ratova, siromaštva i epidemija, kad izgleda za spas nema niotkud, slike nebesnika su često bile jedina utočišta i jedina nada.

U drugom, najopširnijem poglavlju (str. 13—41), pod naslovom *Tri štajerske »Mantelmadone« i njihov duhovni izvor*, obrađuje jedan od najraširenijih motiva nebeske zaštite, tzv. »Schutzmantelmadonnu«, »Bogorodicu zaštitnicu«. Analizirajući tri takva prikaza (iz Frauenberga kraj Admonta, Ptujске gore u Sloveniji i katedrale u Gracu), govori o nastanku tog ikonografskog tipa Bogorodice (Bogorodica svojim plaštem zakriljuje velik broj sitnih ljudskih likova) i o njegovu društvenom značenju, tj. traženju sigurnosti za ugroženu ljudsku egzistenciju. Opširno navodi brojne srednjovjekovne literarne izvore, teološke i propovjedničke, koji su utjecali na oblikovanje tog ikonografskog motiva i na njegov likovni razvoj, od jednostavnih do veoma zamršenih. Od tih triju prikaza društveno je najzanimljivija velika fresko slika u katedrali u Gracu, nastala 1480. g., nakon što se Grac riješio triju velikih zala, Turaka, kuge i skakavaca, koja su prikazana u donjem dijelu slike, dok je u gornjem dijelu prikazan posljednji sud, na kojem je Trojstvo prikazano kao tri potpuno jednake »ljudske« osobe koje sude svijetu, a Bogorodica plaštem zaklanja ljude i Trojstvu pokazuje svoje grudi.

U trećem poglavlju (str. 42—59), (*Motivu*) »*Ostentatio vulnerum Christi*« (*Kristovo pokazivanje rana*) *egzegeti i slikovni pripovjedači pridodaju Marijino pokazivanje grudi*, autor polazeći od formulacije pučkog propovjednika 13. stoljeća sv. Lambrechtera da »Sin ne može ništa odbiti majci koja od njega nešto traži jer mu ona pokazuje svoje grudi kojima ga je dojila«, opširno i detaljno obrazlaže pojavu i izvore ikonografskog motiva kako Krist,